

Widzę,
więc wiem

Wydawnictwo Naukowe UAM

UNIwersytet IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
SERIA FILOLOGIA SŁOWIAŃSKA NR 50

WIDZĘ, WIĘC WIEM

Redakcja naukowa
Ana Samardžić
Ninoslav Radaković

POZNAŃ 2020

Recenzenci:

prof. dr hab. Anna Krajewska-Stasiak, UAM
prof. dr Eli Lucheska, Instytut Kultury Starocerkiewnosłowiańskiej w Prilepie
prof. dr hab. Aleksander Wojciech Mikołajczak, UAM
prof. dr hab. Ewa Rewers, UAM
prof. UŚ dr hab. Robert Bońkowski
prof. UAM dr hab. Magdalena Graf
prof. UAM dr hab. Magdalena Koch
prof. UAM dr hab. Wojciech Otto
prof. UAM dr hab. Joanna Rękas
dr hab. Roman Chymkowski, Uniwersytet Warszawski
dr hab. Anna Maria Skibska, UAM
dr hab. Ewa Szperlik, UAM
doc. dr Matija Jelača, Uniwersytet Juraja Dobrili w Puli
doc. dr Željka Miklošević, Uniwersytet w Zagrzebiu
dr Sławomir Jabłoński, UAM
dr Josip Lasić, Uniwersytet w Splicie

Publikacja sfinansowana przez Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej UAM
oraz Instytut Filologii Słowiańskiej UAM

© Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Wydawnictwo Naukowe UAM, 2020

Projekt okładki: Stanislava Kostić

Redaktor: Monika Simińska

Korektor (język angielski): Rob Pagett

Redaktor techniczny: Dorota Borowiak

Łamanie komputerowe: Marcin Tyma

ISBN 978-83-232-3816-4 (wersja drukowana)

ISBN 978-83-232-3817-1 (PDF)

ISSN 1429-7612

Spis treści

Wstęp 7

SPOJRZENIE NA ZAGADNIENIA JĘZYKOZNAWCZE

Bojana Komaromi, Biljana Radić-Bojanić

Čulo vida kao izvorni domen u sinestezijskim metaforama u engleskom i srpskom jeziku . . . 11

Joanna Bilińska-Brynk, Milena Hebal-Jezierska, Iliana Genew-Puhalewa

Przejrzeć na oczy – widzieć czy wiedzieć? (na materiale bułgarskim, czeskim, polskim, rosyjskim i słoweńskim) 23

Natalia Ananiewa

Leksykalno-semantyczne pole percepcji wzrokowej w języku polskim i rosyjskim 33

Гордана Р. Штасни

Семантичко-деривациони потенцијал лексеме *око* 43

Гордана Штрбац

Психолингвистички портрет лексеме *око* у српском језику 55

Mariola Walczak-Mikołajczakowa

O wieloznaczności bułgarskiego czasownika *гледам* 67

Magdalena Baer

Polskie i chorwackie kolokacje czasownikowo-rzeczownikowe z komponentem *widzieć/vidjeti, wiedzieć/znati* wśród nieciągłych jednostek języka 75

Элеонора Георгиевна Шестакова

Память вкусовых и обонятельных ощущений в визуальности кулинарного медиатекста: теоретическое обоснование проблемы с позиции медиалингвистики . . . 87

Предраг Обућина

Графичко приказивање формалних односа у синтакси словенских језика (на примеру српског и пољског језика) 105

WIDZENIE LITERATURY

Magdalena Krzyżanowska

Co można podejrzeć i podsłuchać w utworze *Wigilia* Bolesława Prusa? 125

Dimitrina Hamze	
Surrealistyczne widzenie rzeczywistości Brunona Schulza	139
Ivana Čagalj	
Auditivno i vizualno u poeziji Petra Gudelja	153
Jerzy Borowczyk, Krzysztof Skibski	
„Przechodzimy ślepo na drugą stronę” – widzenie języka w poezji Jacka Gutorowa	165
Magda Nabialek	
Śladami baśni dramatycznej: komedia dell'arte – bałagan – drama czarodziejska	177
Ante Jerić	
To See, to imagine, to Make Believe: An Account of (Mind) Reading	191
 POGLĄD NA KULTURĘ I SPOŁECZEŃSTWO	
Ива Трифонова	
Какво виждат очите в манастирските библиотеки, или как влъхвите откриха Богородица и Младенеца	205
Anna Weronika Brzezińska, Małgorzata Fabiszak	
(Nie-)wiem, (nie-)widzę, (nie-)pamiętam: język i pamięć w mieście	217
Beata Hoffmann	
Perfume bottle as an element of visual communication	231
Mirča Maran, Virdinija Popović	
Fotografija kao izvor za istoriju svakodnevnog života Srba u Banatu	247
Magdalena Jankowska	
Zobaczyć człowieka. Drugi/Inny w obiektywie Stanisławy Kostić	255
Katarzyna Kurowska	
Jemy oczami. Filmowe obrazy jedzenia w perspektywie gastrofizycznej	271
Oksana Vladimirovna Zashchirinskaia, Svetlana Arcadievna Kotova	
Wzorce aktywności okoruchowej u uczniów klas młodszych z dysleksją podczas czytania tekstów w różnych formatach wizualnych	283
Barbara Jarysz-Markaj	
Prowadzenie zajęć z osobami niewidomymi i niesłyszącymi – refleksje z Wolontariatu Europejskiego EVS w Macedonii Północnej	299

Wstęp

Percepcja zmysłowa stanowi podstawowe źródło odbierania informacji ze świata zewnętrznego, a wzrok uważany jest za najważniejszy zmysł człowieka, dzięki któremu poznaje on i postrzega świat wokół siebie. Panuje przekonanie, że coś się wie dopiero wtedy, kiedy to coś się zobaczy. Często więc percepcja czysto fizyczna zmienia się w intelektualną (kognitywną).

Monografia *Widzę, więc wiem* poświęcona jest naukowej refleksji nad relacją pomiędzy wzrokiem/widzeniem/postrzeganiem a wiedzą i poznawaniem rzeczywistości.

W niniejszym tomie wyniki badań nad wzrokową percepcją rzeczywistości i poznaniem przedstawiają badaczki i badacze reprezentujący językoznawstwo, literaturoznawstwo, kulturoznawstwo, filmoznawstwo, psychologię i pedagogikę. W swoich tekstach pokazują często interdyscyplinarne podejście w interpretacji lub korzystają z dorobku innych dziedzin.

W części językoznawczej pt. *Spojrzenie na zagadnienia językoznawcze* autorki i autorzy koncentrują się na wspomnianej problematyce w językach słowiańskich i języku angielskim, tak więc w monografii znajdziemy teksty dotyczące pola semantycznego percepcji wzrokowej w języku polskim i rosyjskim (Natalia Ananiewa), analizę czasownika *znedam* w języku bułgarskim (Mariola Walczak-Mikołajczakowa), analizę metafor synestezyjnych w języku angielskim i serbskim (Bojana Komaromi i Biljana Radić-Bojanić), analizę leksemu *oko* w języku serbskim z perspektywy derywatologii (Gordana Štasni) i psycholingwistyki (Gordana Štrbac), przegląd środków leksykalnych służących do werbalizacji pojęcia WIDZENIE w znaczeniu kognitywnym w językach: bułgarskim, czeskim, polskim i słoweńskim (Joanna Bilińska-Brynk, Milena Hebal-Jeziarska, Iliana Genew-Puhalewa), jak też prace na temat kolokacji (Magdalena Baer) i wizualnego przedstawiania relacji formalnych w składni języka serbskiego i polskiego (Predrag Obućina). Połączenie modalności zmysłowych zawarte jest w opisie teoretycznym autorstwa Eleonory Shestakowej, zajmującej się pamięcią smaku i zapachu w wizualności kulinarnego mediatekstu z perspektywy medialingwistyki.

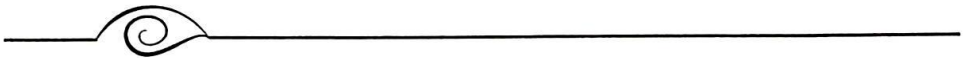
W drugiej części niniejszej monografii, zatytułowanej: *Widzenie literatury*, autorki i autorzy dostarczają nam ważne prace, w których przeplatają się analizy wizualnego i audytywnego elementu w poezji chorwackiej (Ivana Čagalj) i prozie polskiej (Magdalena Krzyżanowska), widzenie języka w wierszach poety Jacka Guttorowa (Jerzy Borowczyk i Krzysztof Skibski), multifunkcjonalność surrealistycznego widzenia rzeczywistości w utworach Brunona Schulza (Dimitrina Hamze), jak również czytanie polskiej baśni dramatycznej w okresie 1890-1918 w kontekście komedii dell'arte (Magda Nabiałek), podczas gdy Ante Jerić zajmuje się filozoficznym zagadnieniem „czytania myśli” w kontekście kognitywistycznego badania literatury.

Ostatni blok tematyczny pt. *Pogląd na kulturę i społeczeństwo* stanowią prace z dziedziny: kulturoznawstwa, nauk społecznych, filmologii, fotografii, psychologii i pedagogiki. W pracy Beaty Hoffman pomija się element olfaktoryczny, aby przez przedstawianie rozwoju historycznego flakonów wzmocnić znaczenie ich aspektu wizualnego. Katarzyna Kurowska rozpatruje filmowe obrazy jedzenia z perspektywy gastrofizyki i łączy smakowe i olfaktoryczne doznania z wizualnymi. Śladem przeszłości podążają prace Ivy Trifonovej oraz Anny Weroniki Brzezińskiej i Małgorzaty Fabiszak. O fotografii jako źródle historycznym piszą Mirča Maran i Virđinija Popović, podczas gdy Magdalena Jankowska zajmuje się widzeniem człowieka w obiektywie fotografki Stanisławy Kostić. Na część psychologiczną i pedagogiczną składają się prace dotyczące wzorców aktywności okołoruchowej u uczniów z dysleksją (Oksana Vladimirovna Zashchirinskaia i Svetlana Arcadijevna Kotova) oraz w pracy z osobami niewidomymi i niesłyszącymi (Barbara Jarysz-Markaj).

Czytelniczkom i czytelnikom przekazujemy do rąk monografię obejmującą 23 prace w językach: bułgarskim, angielskim, chorwackim, polskim, rosyjskim i serbskim. Mamy nadzieję, że posłuży jako solidna baza do nowych badań interdyscyplinarnych (nie tylko) zmysłu wzroku.

Redaktorzy

**SPOJRZENIE NA ZAGADNIENIA
JĘZYKOZNAWCZE**

Anna Weronika Brzezińska, Małgorzata Fabiszak

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

(Nie-)wiem, (nie-)widzę, (nie-)pamiętam: język i pamięć w mieście¹

Abstract: I (don't) know, I (can't) see, I (don't) remember: Language and memory in the city

The aim of this article is to present the role of (in-)visibility of the traces of the past in the urban landscape and their influence on the collective memory of the city inhabitants. The concept of collective memory is based on the works of M. Halbwachs (1950), A. Assmann (2010) and J. Assmann (2010) and B. Szacka (2005). We focus on the relations between landscape, language and memory. This case study reports on the renaming of a street in the centre of Poznań conducted in accord with the so-called “decommunization bill”. Data consist of the newspaper and news form articles and the below-the-line comments. The results show a dynamic interaction between the natural need of the inhabitants for the stability of topographic names and the struggle for the symbolic appropriation of the city landscape (por. Zieliński 1994, Hałas 2004, Kaltenberg-Kwiatkowska 2011, Borowiak 2012).

Key words: collective memory, cultural landscape, city, street (re-)naming, decommunisation

1. Wprowadzenie

Artykuł ten czerpie inspiracje z trzech źródeł: badań nad krajobrazem językowym, badań nad pamięcią zbiorową i etnografii miasta. Krajobraz językowy (ang. *Linguistic Landscape*) to pojęcie zaproponowane przez Rodrigue’a Landry’ego i Richarda Bourhisa (1997), dla których oznaczał on obecność napisów w przestrzeni miejskiej. Istotę ich podejścia stanowiło liczbowe określenie obecności różnych języków na napisach widocznych w miejscach publicznych, co pozwalało na ocenę witalności językowej poszczególnych społeczności na danym terenie. Było to

¹ Artykuł powstał w wyniku realizacji projektu badawczego „Pamięć i ideologia w krajobrazie językowym. Zmiany w nazewnictwie ulic w Niemczech Wschodnich i w Polsce w latach 1916-2016”, nr UMO-2016/23/G/HS2/00827 finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki i Deutsche Forschungsgemeinschaft, strona projektu: <http://mill.wa.amu.edu.pl/>.

zatem badanie z pogranicza geografii społecznej i językoznawstwa w zakresie widzialności wielojęzyczności na obszarach zamieszkałych przez użytkowników różnych języków. Tę metodologię rozwinęli m.in. Elizer Ben-Rafael et al. (2004, 2006), którzy opisali występowanie języka hebrajskiego, arabskiego i angielskiego w Izraelu; Jasone Cenoz i Durk Gorter (2006), którzy zajmowali się widocznością języków mniejszościowych: fryzyjskiego w Leeuwarden (fr. *Ljouwert*) we Fryzji w Niderlandach i baskijskiego w Donostii (San Sebastian) w Kraju Basków w Hiszpanii; Peter Backhaus (2007), który badał ilościowo znaki występujące w Tokio; Marta Grześkowiak (2010), która porównywała występowanie i funkcje języków na znakach w Warszawie i Londynie. Jednak z naszego punktu widzenia najważniejsze artykuły napisał Maoz Azaryahu (1996, 1997, 2011), który zawężył swoje zainteresowania do jednego rodzaju napisów – tabliczek z nazwami ulic, ale równocześnie poszerza swój horyzont badawczy, wskazując na powiązania pomiędzy toponimią, historią i polityką. Do pokrewieństwa z tym nurtem przyznają się autorzy ze zbioru pod redakcją Lawrence’a D. Berga i Jani Vuolteenaho (2009). Naukowcy w tej książce posługują się metodami jakościowymi do opisu odgórnych i oddolnych prób zmiany nazewnictwa ulic, placów i innych jednostek geograficznych. Douglas Herman (2009) wskazuje na próby odzyskania przez ludność rdzenną władzy symbolicznej na Hawajach, które jednak odwołują się do kolonialnych wzorców nazw miejsc pochodzących od wybitnych osób, wzorców obcych kulturze rodzimej. Derek H. Alderman (2009) omawia przykłady ruchów obywatelskich sprzeciwiających się nazywaniu głównych arterii nazwiskiem Martina Luthera Kinga w obawie przed spadkiem wartości nieruchomości. Kaisa Rautio Helander (2009) zaś opisuje problemy jakie napotykają Lapończycy próbujący uzyskać oficjalny status dla tradycyjnych nazw w języku Saami na zamieszkałych przez nich obszarach na północy Norwegii. W studium przypadku, które przedstawimy w części analitycznej, zajmiemy się podobnym zagadnieniem odgórnego przemianowania ulicy i działań podejmowanych przez mieszkańców w celu zachowania starej nazwy.

Jak pokazuje wspomniany powyżej Azaryahu (2009) w momentach przełomów historycznych nowa władza dąży do symbolicznego zawłaszczenia lub – w zależności od perspektywy patrzącego – odzyskania kontroli nad krajobrazem kulturowym miasta. Oznacza to często spektakularne obalenie pomników bohaterów reprezentujących wartości odchodzącej ideologii, i – pozornie nieco mniej spektakularne – zmiany w nazewnictwie ulic. Na gruncie polskim najbardziej znanym badaniem ilościowym poświęconym temu tematowi jest artykuł Elżbiety Hałas (2004), w którym badaczka szczegółowo omawia intensywność zmian w latach 1988–1998, wskazując na dominanty wśród nazw zastępowanych (np. Feliks Dzierżyński, Bolesław Bierut, Karol Świerczewski) i zastępujących (Józef Piłsudski, Stefan Wyszyński, Władysław Sikorski). Bartłomiej Różycki (2019) kontynuuje ten

wątek i wskazuje na zróżnicowanie regionalne w podejściu do dekomunikacji przestrzeni publicznej. Badania te, prowadzone na gruncie geografii społecznej, socjologii i nauk politycznych, odwołują się do trans-dyscyplinarnych studiów nad pamięcią zbiorową jako swojej ramy teoretycznej. Jan Assmann (2010) podkreśla, że pamięć kulturowa jest zinstytucjonalizowana i zapisana w obiektach materialnych, takich jak pomniki, muzea, i dokumenty. Małgorzata Fabiszak i Anna Weronika Brzezińska (2016) wskazują na wagę cmentarzy w kształtowaniu i podtrzymywaniu pamięci i tożsamości zbiorowej. Dla Mariana Golki (2009) budynki historyczne, pomniki i upamiętnienia stanowią implanty pamięci, które odzwierciedlają nie przeszłość jako taką, ale jej obraz przefiltrowany przez potrzeby współczesności. W tym artykule, analizując przemianowanie ulicy Marcina Chwiłkowskiego na Jana Spychalskiego w Poznaniu i reakcje na tę decyzję wojewody, nawiązujemy to takiego właśnie rozumienia pamięci zbiorowej, która zapisana jest również w nazwach ulic stanowiących część krajobrazu kulturowego.

Krajobraz kulturowy rozumiemy jako zauważalny zespół cech i obiektów fizycznych, będących efektem działalności człowieka i przekształcania krajobrazu naturalnego. Człowiek, jako użytkownik przestrzeni, naznacza otaczający go krajobraz swoją obecnością poprzez porządkowanie przestrzeni oraz nadawanie jej określonej symboliki m.in. poprzez nadawanie nazw konkretnym miejscom, przyznając im określone funkcje (por. Frydryczak, 2014: 195–199; Fabiszak, Brzezińska, 2018: 37). W ujęciu etnologicznym na krajobraz kulturowy miasta patrzy się z perspektywy jednostek, które tworzą własne systemy komunikacyjne i symbolikę, a otaczającej przestrzeni nadają wartości (por. Kaltenberg-Kwiatkowska, 2011). Głównym zadaniem antropologa staje się obserwacja i rejestracja zachowań jednostek w sposób bezpośredni (badania terenowe) lub pośredni (np. analiza zachowana w przestrzeni internetu) (Brzezińska, Chwieduk, 2012: 20).

Zrealizowane przez nas studium przypadku wpisuje się w nurt badań z zakresu etnologii miasta, w ramach którego badamy zmiany zachodzące w nazewnictwie ulic oraz reakcję mieszkańców na te zmiany (por. Handke, 2002). Do analizy tak zebranego materiału badawczego stosujemy narzędzia jakościowe wywodzące się z narzędzi wypracowanych w ramach Dyskursywno-Historycznego Podejścia do Krytycznej Analizy Dyskursu (Reisigl, Wodak, 2009; Wodak, Krzyżanowski 2011).

Celem tego artykułu jest przeanalizowanie reakcji mieszkańców na przemianowanie ulicy Marcina Chwiłkowskiego na Jana Spychalskiego na mocy decyzji administracyjnej wojewody wielkopolskiego Zbigniewa Hoffmanna. W trakcie analizy materiału źródłowego postaramy się wykazać, że choć mieszkańcy przywiązani są do starej nazwy, z powodów praktycznych, to tak naprawdę wielu z nich patron ulicy jest raczej obojętny. Nawiązując do tematu tej monografii zbiorowej widzą, a nie wiedzą.

2. Materiał i metoda badawcza

Materiał badawczy stanowi dziewięć artykułów prasowych internetowych wydań gazet codziennych – „Głosu Wielkopolskiego” i „Gazety Wyborczej. Poznań”, a także teksty zamieszczone na popularnym portalu epoznan.pl opublikowane w okresie od 3 maja do 13 grudnia 2017 roku (patrz: tab. 1). Analizie poddałyśmy tytuły i treść artykułów, ale przede wszystkim komentarze internautów.

„Głos Wielkopolski” jest lokalną gazetą ukazującą się od 1945 roku wydawaną przez Oficynę Wydawniczą Wielkopolski, należąca do spółki Polska Press Grupa. Jest gazetą zaliczaną do nurtu konserwatywnego. Z kolei poznański dodatek do „Gazety Wyborczej” ukazuje się od 1994 roku, jej wydawcą jest grupa kapitałowa Agora. Gazeta ma profil liberalno-demokratyczny. Obydwa media mają swoje wersje internetowe, pod artykułami jest możliwość dodawania komentarzy, które są moderowane. Nie jest wymagana rejestracja, internauci posługują się nickami. Wydawcą lokalnego portalu epoznan.pl jest WTK Spółka z o.o. Na jego łamach są zamieszczane bieżące informacje dotyczące miasta i regionu. Pod każdym z tekstów jest możliwość zamieszczania komentarzy, które są moderowane. Nie jest wymagana rejestracja użytkownika.

Tabela 1. Wykaz tekstów prasowych

Prasa	Tytuł	Autor / data publikacji	Liczba komentarzy
Gazeta Wyborcza. Poznań	Dekomunizacja ulic w Poznaniu. Adam Kaczmarek z IPN: „Marcin Chwiałkowski propagował komunizm”	Piotr Bojarski 27 sierpnia 2017	3 komentarze
	Dekomunizacja ulic. Wilhelmi albo Sobotta zastąpią Chwiałkowskiego?	Piotr Bojarski 28 sierpnia 2017	Brak komentarzy
	Dekomunizacja w Poznaniu. Petycja w obronie ulicy Chwiałkowskiego	Piotr Bojarski 24 listopada 2017	Brak komentarzy
Głos Wielkopolski	Wciąż nie ma decyzji w sprawie zmiany nazwy ul. Chwiałkowskiego	Bogna Kisiel 12 lipca 2017	6 komentarzy
	Kto zapłaci za zmianę nazwy ul. Chwiałkowskiego? Na pewno nie mieszkańcy	Bogna Kisiel 6 września 2017	27 komentarzy
	Dekomunizacja w Poznaniu: Mieszkańcy Wildy bronią ulicy Chwiałkowskiego	Błażej Dąbkowski 26 listopada 2017	16 komentarzy
Portal epoznan.pl	Ulica Chwiałkowskiego zmieni nazwę!	Redakcja 3 maja 2017	110 komentarzy
	Wilda: nową nazwę dla ulicy Chwiałkowskiego wskaże wojewoda	Redakcja 7 września 2017	46 komentarzy
	Ulice 23 Lutego i Chwiałkowskiego z nowymi nazwami. Jakimi?	Redakcja 13 grudnia 2017	153 komentarze

Źródło: opracowanie własne

Metoda badawcza opiera się na procedurze analitycznej wypracowanej w ramach Dyskursywno-Historycznego Podejścia do Krytycznej Analizy Dyskursu (Reisigl, Wodak, 2009; Wodak, Krzyżanowski, 2011), która podkreśla wagę czterech poziomów kontekstu. Pierwszy poziom to ko-tekst (por. de Beaugrande, Dressler, 1990), czyli wyrazy współwystępujące w danym tekście. Na tym poziomie bada się strategie nominalizacyjne, predykacyjne, argumentacyjne, ramowanie, mitygacje i intensyfikacje. Strategie nominalizacyjne odpowiadają na pytanie: „W jaki sposób nazwano aktorów społecznych i procesy, w które są zaangażowani?” Strategie predykacyjne dotyczą sposobu, w jaki charakteryzowani są opisywani aktorzy i procesy. Strategie argumentacyjne odnoszą się do argumentów (zwanymi również toposami) podnoszonych w debacie. Ramowanie określa do jakiego stopnia autor tekstu zaangażowany jest w debatę. Strategie ramowania pozwalają autorowi na wybór między np. wypowiedzianiem się w pierwszej osobie a stosowaniem mowy zależnej i poprzez wybrane wypowiedzi innych aktorów społecznych kształtowanie obrazu omawianego zjawiska czy procesu. Mitygacje to użycie wyrażenia modalnych i trybu warunkowego, które osłabiają argumenty przedstawione w tekście. Intensyfikacje natomiast służą podkreśleniu danego stanowiska. W naszej analizie skupimy się na strategiach nominalizacyjnych i argumentacyjnych. Do pozostałych będziemy odnosić się *in passim*.

Poziom drugi kontekstu odnosi się do relacji intertekstualnych i interdyskursywnych. W naszym studium analizowane teksty prasowe i komentarze internautów pozostają w relacjach intertekstualnych ze sobą nawzajem, jak również z wypowiedziami polityków i włodarzy miasta, do których nawiązują, oraz do dokumentów takich jak ustawa dekomunizacyjna czy petycja Radnych Osiedla Wilda. Relacje interdyskursywne dotyczą powiązania dyskursu o przemianowaniu nazw ulic z innymi dyskursami, takimi jak dyskurs o kompetencjach władzy lokalnej i władz państwowych czy o pamięci zbiorowej.

Poziom trzeci dotyczy kontekstu sytuacyjnego, a więc w naszym przypadku informacji na temat orientacji politycznej badanych gazet i forum informacyjnego oraz sposobów ich finansowania, które mają wpływ na wybór i sposób prezentowania treści. Informacje te umieściliśmy powyżej w tabeli 1.

Poziom czwarty to kontekst polityczno-społeczny i historyczny dotyczący omawianego tematu. Pierwsza fala zmian w krajobrazie symbolicznym polegająca na dosyć spontanicznym usuwaniu pomników i przemianowywaniu ulic nastąpiła w latach 1989–1991 (por. Hałas, 2004; Kałużna 2018). Ustawa dekomunizacyjna² z 1 kwietnia 2016 roku zobowiązuje samorządy do usunięcia nazw propagujących komunizm i inne systemy totalitarne w ciągu roku od wejścia w życie ustawy. Daje

² Ustawa z 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki (<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU2016000744>).

moc Instytutowi Pamięci Narodowej określenia listy nazw wymagających takiej zmiany oraz, w razie nie wywiązania się samorządów z tego obowiązku nakazuje wojewodom przemianowanie ulic, tym samym ograniczając prawa samorządów w tym zakresie. W latach 2014–2018 w Radzie Miasta Poznania zasiadało 16 radnych z Platformy Obywatelskiej (PO), 12 z Prawa i Sprawiedliwości (PiS), pięciu ze Zjednoczonej Lewicy, trzech z Poznańskiego Ruchu Obywatelskiego oraz jeden niezrzeszony. Wojewoda Zbigniew Hoffmann był przedstawicielem PiS-u. Jedną z ulic, której przemianowanie wzbudziło silną reakcję poznaniaków, była ulica Marcina Chwiałkowskiego. Rada Osiedla Wilda zebrała około 500 podpisów i wystosowała do wojewody pismo z prośbą o zachowanie patrona ulicy. Pomimo tych działań wojewoda na mocy zarządzenia zastępczego zmienił nazwę ulicy na Jana Spsychalskiego. W następnym podrozdziale dokonujemy analizy dyskursu prasowego i komentarzy internautów na ten temat.

3. Widzą, to nie zawsze wiedzą

Analiza tekstów informacyjnych z gazet codziennych i platformy internetowej oraz zamieszczonych pod nimi komentarzy wskazuje, że Marcin Chwiałkowski postrzegany jest na dwa sposoby. Po pierwsze – jako komunista, którego upamiętnienie w nazwie ulicy powinno podlegać dekomunizacji oraz – po drugie – jako demokratycznie wybrany radny miejski broniący praw robotniczych, który z powodu śmierci w 1938 r. nie podlega ustawie dekomunizacyjnej. Wybrane przykłady strategii nominalizacyjnych i predykacyjnych ilustruje tabela 2. poniżej.

Strategie nominalizacyjne i predykacyjne charakteryzujące M. Chwiałkowskiego jako komunistę stanowiły silne i wystarczające uzasadnienie dla osób opowiadających się za dekomunizacją nazwy ulicy. Grupa dążąca do zachowania nazwy wysuwała dodatkowe argumenty wskazując m.in. na to, że Chwiałkowski był komunistą pomniejszym i jego nazwisko nie wzbudza takich emocji jak nazwiska postaci powszechnie kojarzonych z ustrojem komunistycznym (np. Dzierżyński, Rokossowski):

- (1) „Nazwa ulicy Chwiałkowskiego jest używana od wielu lat i **nie budzi żadnych zastrzeżeń wśród mieszkańców**. (...) Dla wielu historyków (...) **Chwiałkowski nie budzi takich reakcji jak inne osoby**, które były patronami zdekomunizowanych już ulic” – argumentuje autor petycji, Jakub Ryfa [24.11.2017, GW];
- (2) Chwiałkowski nie budził takich reakcji, jak Dzierżyński i dlatego tak długo się uchował – twierdzi P. Alexandrowicz... [12.07.2017, Głos Wlkp].

W zacytowanych fragmentach topos „pomniejszego komunisty” używany jest przez oponentów w sporze o przemianowanie ulicy. Radny Osiedla Wilda, Jakub Ryfa, sugeruje, że Chwiałkowski jest osobą tak nieznaczną, że jego ulicę można

pozostawić bez zmian. Natomiast Przemysław Alexandrowicz, radny PiS, uważa, że choć było to powodem pominięcia tej ulicy w poprzedniej fali dekomunizacji przestrzeni publicznej, to teraz należy to niedociągnięcie naprawić. Co ciekawe, Azaryahu (1997) w swoich badaniach nad przemianowaniem ulic w Berlinie wskazywał, że takie wymazywanie symboli poprzedniej ideologii nigdy nie ma charakteru pełnej zmiany nazewnictwa, a jedynie dotyczy najważniejszych arterii i największych luminary poprzedniej epoki. W uliczkach i na peryferiach często pozostają nazwiska mniej znanych reprezentantów poprzedniego systemu, tworząc nakładające się warstwy palimpsestu pamięci zbiorowej (por. Behr 2019).

Tabela 2. Strategie nominalizacyjne i predykacyjne opisujące Marcina Chwiałkowskiego.

Strategie nominalizacyjne i predykacyjne uzasadniające dekomunizację ulicy	Strategie nominalizacyjne i predykacyjne uzasadniające zachowanie nazwy
<p>[Chwiałkowski miał] komunistyczną przeszłość [3.05.2017., epoznan.pl] działał w przedwojennym ruchu robotniczym, był członkiem KPPP [sic!] i identyfikował się z ówczesnymi organizacjami komunistycznymi. [28.08.2017., GW]</p> <p>Chwiałkowski był członkiem Komunistycznej Partii Polski, która chciała pozbawić kraj samodzielności i wolności, opowiadając się za aliansem z republikami sowieckimi. (...) został skazany za zdradę stanu na więzienie w 1936 r. [12.07.2017., Głos Wlkp]</p> <p>założenia KPP były wrogie w stosunku do niepodległości Polski. Chwiałkowski był uważany za aktywnego komunistę przez ówczesne władze, z tego też powodu znalazł się w więzieniu [27.08.2017, GW]</p> <p>chciał, aby Polska była jedną z republik sowieckich. [26.11.2017., Głos Wlkp, komentarz]</p>	<p>Chwiałkowski był demokratycznie wybranym radnym Poznania z Bloku Jedności Robotniczej [27.08.2017, GW]</p> <p>chwiałkowski był działaczem antyreżimowym [3.05.2017., epoznan.pl, komentarz]³</p>

Źródło: opracowanie własne.

Takie niepełne przejmowanie krajobrazu symbolicznego wynika często z tzw. przesunięcia semantycznego (ang. *semantic displacement*; Azaryahu 2009: 53), które sprawia, że nazwa ulicy przenosi się z przestrzeni historii, w której upamiętniana osoba stanowi metonimię wartości promowanych w ramach danej ideologii, do przestrzeni geografii miasta i staje się jedynie metonimią miejsca. O tym procesie świadczą następujące wypowiedzi internautów:

³ W cytowanych komentarzach internetowych zachowano oryginalną pisownię.

- (3) a nazwa ulicy? to tylko nazwa... [3.05.2017., epoznan.pl, komentarz];
- (4) przeciętnemu mieszkańcowi Poznania i niektórych gmin ościennych ul Chwiałkowskiego kojarzy się tylko i wyłącznie z Urzędem Skarbowym i z niczym więcej, [6.09.2017, GW, komentarz];
- (5) Nieprawda. Mi się kojarzy z pływalnią [6.09.2017, GW, komentarz].

W drugim zacytowanym komentarzu internauta myli lokalizację Urzędu Skarbowego, który znajduje się na ul. Chłapowskiego⁴, a nie na ul. Chwiałkowskiego, za to w trzecim mamy odwołanie do kompleksu sportowego, który rzeczywiście znajduje się przy tej ulicy. Wszystkie trzy cytaty ilustrują ten sam proces. Blaknięcie znaczenia nazwiska patrona jako odniesienia historycznego i wzmacnianie funkcji związanej z orientacją w przestrzeni.

Osoby opowiadające się za zachowaniem *status quo* próbują też manipulować denotacją nazwy ulicy, jak w poniższych przykładach:

- (6) Gdyby Rada Miasta miała jaja, znalazłaby jakiegoś w miarę godnego imiennika tego komunisty, nawet nieżyjącego, tak aby nie robić ludziom kosztów (...) [3.05.2017., epoznan.pl, komentarz];
- (7) Osiedlowi radni chcieli początkowo zastąpić Marcina Chwiałkowskiego innym Chwiałkowskim. „Niestety, znaleźliśmy tylko żyjącego jeszcze urzędnika z Brodnicy (skądinąd, bardzo zasłużonego)” – czytamy na stronie Rady Osiedla. [28.08.2017., GW].

Podobne działania zaobserwowano również w przypadku zmian innych nazw ulic, np. Jarosława Dąbrowskiego na Henryka Dąbrowskiego czy Janka Krasickiego na Biskupa Ignacego Krasickiego (Wysmulek, rozmowa). Co zabawne, proponowana nazwa zastępująca: „Spychalskiego” stwarza właśnie taką sytuację wieloznaczności. Proponowany zamiennik Marcina Chwiałkowskiego – Jan Spychalski – wielkopolski malarz pejzażysta jest stosunkowo mało znany, w przeciwieństwie do Mariana Spychalskiego. Nie umknęło to uwadze internautów:

- (8) Nazwa Spychalskiego będzie się starszym mieszkańcom kojarzyć z Marszałkiem Polski Marianem Spychalskim.... Kto bowiem rozróżnia praktycznie o jakiego którego Dąbrowskiego chodzi na tej ulicy.... choć ma to znaczenie [3.05.2017, epoznan.pl, komentarz];
- (9) Przecież Marian Spychalski komunistą był i basta. I będzie się nam z tym kojarzyć. Czy naprawdę w tym kraju nie ma już krztyny rozsądku... [3.05.2017, epoznan.pl, komentarz].

Innym sposobem manipulowania nazwą jest użycie skrótowca, w tym przypadku proponowano, aby fragment ulicy biegnący przy ośrodku sportowym nazywać „Chwiałka”, co jest potocznym sposobem na określenie tego rejonu miasta,

⁴ Dziękujemy Patrykowi Borowiakowi za zwrócenie na to naszej uwagi.

derywatem nazwiska Chwiałkowski. Jednak przedstawiciel wojewody Tomasz Stube podkreślił, że:

- (10) propozycja zamiany dotychczasowej ulicy „Marcina Chwiałkowskiego” na „Chwiałka” jest próbą odwołania się do nazwiska tego samego działacza komunistycznego.
– Akceptacja tego typu propozycji wypaczałaby sens ustawy dekomunizacyjnej... [26.11.2017, Głos Włkp].

Internauta określił to nieco dosadniej pisząc

- (11) Nazwa Chwiałka to czysta obłuda! [3.05.2017, epoznan.pl, komentarz]

Rzeczywiście użycie tego skrótowca nie rozwiązuje kwestii rezonowania nazwy z wartościami komunistycznymi (o ile nie nastąpiłoby kompletne zatarcie historycznej motywacji tego wyrażenia). Jak jednak wskazuje pozostająca w użyciu nazwa „Greiserówka” (na pałac gauleitera Kraju Warty Artura Greisera), pamięć społeczna może trwać dość długo.

Cytat (6) powyżej ilustruje również kolejny typ argumentu, tj. odniesienie się do strony praktycznej przemianowania. W ramach tej strategii wskazuje się na koszty wymiany tabliczek i dokumentów, uciążliwość związaną z koniecznością poinformowania urzędów i instytucji o zmianie adresu i podkreśla się, że urzędnicy miejscy powinni dbać o naprawę chodników i ulic, a nie o zmiany nazw, które z tej perspektywy są uznawane za nieistotne.

Ostatnim z podnoszonych argumentów przeciw zmianie nazwy jest przeciwstawienie odgórnie narzucanych toponimów i ususu językowego.

- (12) Niezależnie od decyzji wojewody, i tak wszyscy będą nazywać pływalnię Chwiałka, więc będzie to kolejne miejsce, gdzie nazwa używana przez mieszkańców, a ta nadana przez władze, będą się różnić (np. rondo Przybyszewskiego, ul. Majakowskiego). [26.11.2017, Głos Włkp., komentarz].

Rzeczywiście często zdarza się, że niektórzy starsi mieszkańcy miasta, pomimo oficjalnej zmiany, nadal używają starej nazwy (por. Palmberger 2018: 178). Brak jednak systematycznych badań ilościowych, które wskazywałyby na skalę tego zjawiska.

4. Podsumowanie i wnioski

W naszym artykule pokazałyśmy, jakie strategie językowe stosowano w publicznej debacie nad przemianowaniem ulicy Marcina Chwiałkowskiego na ulicę Jana Spychalskiego. Analiza wykazała, że konflikt o władzę symboliczną nad krajobrazem miejskim nie dla wszystkich ma równie istotne znaczenie. Nawijając do tematu przewodniego tomu „Widzę, więc wiem”, chociaż tabliczki z nazwami ulic są wyraźnie widoczne na każdym skrzyżowaniu, to przesunięcie semantyczne, blaknięcie związku nazwy z historią i przeniesienie konotacji do sfery orientacji

w przestrzeni oraz potencjalna wieloznaczność niektórych nazwisk mogą prowadzić do tego, że „widzę” nie zawsze oznacza „wiem”. Jednak rzeczowa dyskusja internautów o tym, kim był Marcin Chwiałkowski i czy jego działalność w ruchu robotniczym dyskwalifikuje go jako patrona ulicy w dzisiejszym Poznaniu, świadczy o tym, że świadomość historyczna jest wśród mieszkańców wysoka. Może też być tak, że debata publiczna nad stosownością takiej nazwy ożywia zainteresowanie zasługami postaci historycznej podlegającej osądowi i prowokuje internautów do sięgania do źródeł takich jak Wikipedia lub uzasadnienie IPN. W takiej sytuacji dyskutanci zdają się nie wiedzieć, że w chwili kiedy patron staje się symbolem, to jego wielowymiarowa historia zostaje zredukowana do jednego kluczowego wydarzenia (lub wybranych wydarzeń).

Umieszczając obecne studium przypadku w kontekście wcześniejszych badań, można zaobserwować, że przesunięcie semantyczne jest zjawiskiem uniwersalnym i naturalną konsekwencją nadawania nazwisk osobom miejscom. Taka ekstensja skutkuje osłabieniem asocjacji z postacią historyczną i wzmocnienie związku nazwy własnej z miejscem. Jak pokazują jednak kolejne fale przemianowywania ulic, asocjacja z postacią historyczną pozostaje zachowana w potencjale semantycznym nazwy ulicy i może zostać aktywowana. Prowokuje to debatę społeczną zwolenników zachowania dawnej nazwy i zwolenników zmiany. W ten sposób działania w obszarze toponimii pobudzają namysł nad wartościami i symbolami wspólnej przeszłości danej społeczności, wzmacniają więzi społeczne, poczucie współtworzenia krajobrazu kulturowego i przynależności do miejsca.

Literatura

- Alderman, D.H. (2009). *Street names as memorial arenas: The reputational politics of commemorating Martin Luther King Jr in Georgia County*. W: *Critical Toponymies. The contested politics of place naming*. Red. L.D. Berg, J. Vuolteenaho, New York: Routledge, 179–197.
- Anders, P. (2006). *Patroni wielkopolskich ulic*. Poznań: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury.
- Assmann, A. (2010). *Canon and Archive*. W: *A Companion to cultural memory studies*. Red. A. Erll, A. Nünning, Berlin: de Gruyter, 97–108.
- Assmann, J. (2010). *Communicative and Cultural Memory*. W: *A Companion to cultural memory studies*. Red. A. Erll, A. Nünning, Berlin: de Gruyter, 109–118.
- Azaryahu, M. (1996). *The power of commemorative street names*. „Environment and Planning D”, nr 14, 311–330.
- Azaryahu, M. (1997). *German Reunification and the Politics of Street Names: The Case of East Berlin*. „Political Geography”, nr 16, 479–93.
- Azaryahu, M. (2009). *Naming the past: The significance of commemorative street names*. W: *Critical Toponymies. The contested politics of place naming*. Red. L.D. Berg, J. Vuolteenaho. New York: Routledge, 63–70.

- Azaryahu, M. (2011). *The Politics of Commemorative Street Renaming: Berlin 1945–1948*. „Journal of Historical Geography”, nr 37, 483–492.
- Backhaus, P. (2007). *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Behr, V. (2019). „Nazwy do zmiany.” *Dekomunizacja przestrzeni publicznej i jej historiograficzna legitymizacja*. Referat wygłoszony na II Polskiej Konferencji Pamięcioznawczej. 6 grudnia 2019.
- Ben-Rafael, E., Shohamy, E., Amara, M.H., Trumper-Hecht, N. (2004). *Linguistic Landscape and Multiculturalism: A Jewish-Arab Comparative Study*. Tel Aviv: Tami Steinmetz Center for Peace Research.
- Ben-Rafael, E., Shohamy, E., Amara, M.H., Trumper-Hecht, N. (2006). *Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel*. „International Journal of Multilingualism”, nr 3 (1), 7–30.
- Berg, L.D., Vuolteenaho, J. (red.) (2009). *Critical Toponymies. The contested politics of place naming*. New York: Routledge.
- Bojarski, P. (2017a). *Dekomunizacja ulic w Poznaniu*. Adam Kaczmarek z IPN: „Marcin Chwiałkowski propagował komunizm”. „Gazeta Wyborcza. Poznań”, 27 sierpnia 2017. <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,22277302,dekomunizacja-ulic-w-poznaniu-adam-kaczmarek-z-ipn-marcin.html>, (29.10.2019).
- Bojarski, P. (2017b). *Dekomunizacja ulic. Wilhelmi albo Sobotta zastąpią Chwiałkowskiego?*, „Gazeta Wyborcza. Poznań”, 28 sierpnia 2017. <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,22289249,dekomunizacja-ulic-wilhelmi-albo-sobotta-zastapia-chwialkowskiego.html>, (29.10.2019).
- Bojarski, P. (2017c). *Dekomunizacja w Poznaniu. Petycja w obronie ulicy Chwiałkowskiego*. „Gazeta Wyborcza. Poznań”, 24 listopada 2017. <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,22693801,petycja-w-obronie-ulicy-chwialkowskiego-ale-wojewoda-zapowiada.html> (29.10.2019).
- Borowski, P. (2012). *Nazewnictwo miejskie Poznania na tle urbanonii bułgarskiej*. W: *Miasto Poznań w perspektywie badań interdyscyplinarnych*. Red. A. W. Brzezińska, A. Chwieduk, Wielichowo: TIPI, 55–60.
- Brzezińska A.W., Chwieduk, A. (2012). *Poznań w narracjach jego mieszkańców, czyli strategie badacza miejskiego*. W: *Miasto Poznań w perspektywie badań interdyscyplinarnych*. Red. A. W. Brzezińska, A. Chwieduk, Wielichowo: TIPI, 13–27.
- Cenoz, J., Gurter, D. (2006). *Linguistic landscape and minority languages*. „International Journal of Multilingualism”, nr 3 (1), 67–80.
- De Beaugrande, R.A., Dressler, W. U. (1990). *Wstęp do lingwistyki tekstu*. Tłum. A. Szwedek, Warszawa: PWN.
- Domagała, M. (2017). *Wojewoda podsumowuje działania ws. dekomunizacji ulic w Wielkopolsce*, 13.12.2017. <http://www.poznan.uw.gov.pl/wydarzenia-archiwalne/wojewoda-podsumowuje-dzialania-ws-dekomunizacji-ulic-w-wielkopolsce>, (29.10.2019).
- Fabiszak, M., Brzezińska, A. W. (2018). *Cmentarz – Park – Podwórko. Poznańskie przestrzenie pamięci*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Frydryczak, B. (2014). *Krajobraz*. W: *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*. Red. M. Saryusz-Wolska, R. Traba, J. Kalicka, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 195–199.
- Golka, M. (2009). *Pamięć społeczna i jej implanty*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Grześkowiak, M. (2010). *Trans-city or inter-city? The co-existence of majority and minority languages in the urban space: A comparative case study of London and Warsaw linguistic landscapes*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

- Halas, E. (2004). *Polityka symboliczna i pamięć zbiorowa. Zmiany nazw ulic po komunizmie*. W: *Zmiana czy stagnacja?* Red. M. Marody, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 128–152.
- Halbwachs, M. (1950). *La mémoire collective*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Handke, K. (2002). *Nazewnictwo miejskie jako znak tożsamości miasta*. W: *Tożsamość społeczno-kulturowa współczesnego miasta w Polsce*. Red. A. Kosecki, A. Stawarz, Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna, 17–22.
- Herman, D. (2009). *The Aloha State: Place names and the anti-conquest of Hawai'i*. W: *Critical Toponymies. The contested politics of place naming*. Red. L.D. Berg, J. Vuolteenaho, New York: Routledge, 101–134.
- Ingold, T. (1993). *The temporality of the landscape*, „World Archeology”, nr 25 (2), 52–174.
- Kaltenberg-Kwiatkowska, E. (2011). *O oznaczaniu i naznaczaniu przestrzeni miasta*. „Przegląd Socjologiczny”, nr 60, 135–165.
- Kałużna, J. (2018). *Dekomunizacja przestrzeni publicznej w Polsce: zarys problematyki*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, vol. 2, 157–171.
- Każmierska, K. (2008). *Biografia i pamięć. Na przykładzie pokoleniowego doświadczenia ocalonych z Zagłady*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Landry, R., Bourhis, R. (1997). *Linguistic Landscape and ethnolinguistic vitality – An empirical study*. „Journal of Language and Social Psychology”, nr 16, 23–49. <http://dx.doi.org/10.1177/0261927X970161002>, (29.10.2019).
- Mulczyński, J. (2019). *Spychalski Jan*, Warszawa: Narodowy Instytut Audiowizualny. <https://www.ipzb.nina.gov.pl/a/biografia/jan-spychalski>, (29.10.2019).
- Palmberger, M. (2018). *Nationalizing the streetscape. The case of street renaming in Mostar, Bosnia and Herzegovina*. W: *The political life of urban streetscapes: Naming, politics and space*. Red. R.-R. Reuben, D. Alderman, M. Azaryahu, New York: Routledge, 168–181.
- Rautio, H. K. (2009). *Toponymic silence and Saami place names during the growth of the Norwegian nation state*. W: *Critical Toponymies. The contested politics of place naming*. Red. L. D. Berg, J. Vuolteenaho, New York: Routledge, 253–266.
- Reisigl, M., Wodak, R. (2009). *The discourse-historical approach*. W: *Methods of critical discourse analysis*, R. Wodak, M. Meyer, London: Sage, 87–121.
- Rose-Redwood, R., Alderman, D., Azaryahu, M. (2018). *The urban streetscape as political cosmos*. W: *The political life of urban streetscapes. Naming, politics and place*. Red. R. Redwood, D. Alderman, M. Azaryahu, London: Routledge, 1–24.
- Różycki, B. (2019). *Przemianowywanie ulic w Polsce 1989-2016. Charakterystyka zagadnienia*. W: *W kręgu wyobrażeń zbiorowych. Polityka, władza, społeczeństwo*. Red. A. Dubicki, M. Rekść, A. Sepkowski, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 145–172.
- Szacka, B. (2005). *Pamięć zbiorowa*. W: *Wobec przeszłości. Pamięć przeszłości jako element kultury współczesnej*. Red. A. Szpociński, Warszawa: Instytut Adama Mickiewicza, 17–30.
- Szacka, B. (2006). *Czas przeszły – pamięć – mit*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Ustawa z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej*. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20160000744/O/D20160744.pdf>, (29.10.2019).
- Wawrzyniak, J. (2014). *Pamięć zbiorowa*. W: *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*. Red. M. Saryusz-Wolska, R. Traba, współpraca J. Kalicka, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 346–351.

- Wodak, R., Krzyżanowski, M. (red.) (2011). *Jakościowa analiza dyskursu w naukach społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Łośgraf.
- Zarządzenie zastępcze nr KN-I.4102.28.2017.16 Wojewody Wielkopolskiego z dnia 12 grudnia 2017 r. w sprawie nadania ulicy Marcina Chwiałkowskiego położonej w mieście Poznań nazwy Jana Spychalskiego. <https://www.infor.pl/akt-prawny/U84.2017.237.0008520,metryka,zarzadzenie-zastepcze-nr-kni410228201716-wojewody-wielkopolskiego-w-sprawie-nadania-ulicy-marcina-chwialkowskiego-polozonej-wmieście-poznan-nazwy-jana-spychalskiego.html>, (29.10.2019).
- Zieliński, F. (1994). *Szata ideologiczna miasta. O przemianowywaniu ulic i placów*. W: *Miasta polskie w dwusetlecie prawa o miastach*. Red. E. Kaltenberg-Kwiatkowska, Warszawa: Polskie Towarzystwo Socjologiczne, 189–199.

Strony internetowe

- Poznań, ul. Chwiałkowskiego. Stara tabliczka, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chwialkowskiego_st._Poznan.jpg, (29.10.2019).
- Poznańska Wiki. *Wszystko o Poznaniu*, źródło: https://poznan.wikia.org/wiki/Ulica_Jana_Spychalskiego, (29.10.2019).
- Poznańskie Ośrodki Sportu i Rekreacji, źródło: <http://chwialka.poznan.pl/lodowisko/>, (29.10.2019).

Anna Weronika Brzezińska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Wydział Antropologii i Kulturoznawstwa
awbrzez@amu.edu.pl

Małgorzata Fabiszak

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Wydział Anglistyki
fagosia@wa.amu.edu.pl